

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. В.Н.КАРАЗІНА

ФІЗИКО-ЕНЕРГЕТИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра фізики нетрадиційних енерготехнологій та екології

**ЗАТВЕРДЖУЮ
ЗАВІДУЮЧИЙ КАФЕДРИ**

“ _____ ” _____ 20__ р.

_____ ст. викладач Квітковський Ю.В.
(науковий ступінь, наукове звання, прізвище та ініціали автора)

ЛЕКЦІЯ №2
ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ
(повне найменування теми лекції)

З навчальної дисципліни Цивільний захист

Обговорено на засіданні кафедри

“ _____ ” _____ 20__ р.

Протокол № _____

ЗМІСТ

ВСТУП

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Історія розвитку й етапи формування системи цивільного захисту.
2. Історія розвитку системи цивільного захисту в Україні.
3. Терміни «Цивільна оборона» і «Цивільний захист»
4. Роль, місце і завдання цивільного захисту в структурі заходів щодо забезпечення життєдіяльності населення України

ЗАКЛЮЧЕННЯ

ЛІТЕРАТУРА

1. Типова навчальна програма нормативної дисципліни «Цивільний захист» для вищих навчальних закладів, затверджена заступником міністра освіти і науки, молоді та спорту України 31.03.2011р.
2. Закон України “Про цивільну оборону України”. – К.Голос України, 06.03.1993.(додаток – 24.03.1999р).
3. Закон України “ Про об’єкти підвищеної небезпеки”. – К.18.01.2001.- №2245- ІІІ.
4. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища". – К.: Відомості Верховної Ради України, 1991. – № 41. – Ст. 546.
5. Закон України "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи". – К.: Відомості Верховної Ради України, 1991. – № 16. – Ст. 198; 1992., № 13. – Ст. 177.
6. Закон України "Про тваринний світ". – К.: Відомості Верховної Ради України, 1993. – № 18. – Ст. 191.
7. Закон України "Про екологічну експертизу". – К.: Відомості Верховної Ради України, 1995. – № 8. – Ст. 54.
8. Закон України “ Про правовий режим надзвичайного стану”. - К.Урядовий кур’єр, 14.06.2000.-№107.
9. Закон України “ Про аварійно – рятувальні служби”. - К.Урядовий кур’єр, 14.12.1999. - №1281.
- 10.Закон України “ Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру”. - К.Урядовий кур’єр, 16.09.2000. - №149.
- 11.Бикова О.В. Болієв О.В., Деревинський Д.М., Єлісєєв В.Н., Миронець С.М., Осипенко С.І., Півень Ю.О. та інш. Основи цивільного захисту: Навч. посібник К: 2008.– 223 с.

ВСТУП

Бурхливий науково-технічний прогрес, особливо в другій половині XIX сторіччя, сприяв не тільки підвищенню виробництва, росту матеріального добробуту та інтелектуального потенціалу суспільства, але й значно підвищив можливість аварій великих технічних систем. Разом з тим економічні, духовні, релігійні, етнічні та інші суперечки спричинили в цей період до великої кількості війн та збройних конфліктів.

Незважаючи на те, що міжнародна обстановка останнім часом стабілізується, однак військова загроза для більшості країн залишається і кількість збройних конфліктів зростає.

Зростання кількості і розширення масштабів надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, які викликають значні матеріальні та людські втрати, роблять вкрай актуальною проблему забезпечення безпеки в природно-техногенній та екологічній сфері.

За останні 30 років в природних катастрофах загинуло більше 4 млн. осіб, а кількість постраждалих перевищила 3 млрд. осіб. Прямі економічні збитки склали більш, як 400 млрд. доларів.

Серйозні занепокоєння викликає стан техногенної безпеки, оскільки техногенні катастрофи призводять до загибелі великої кількості людей. Мабуть, стратегія техногенної безпеки в найближчий час суттєво не зміниться. Це районування територій за ступенями ризику, здійснення заходів з попередження аварій і техногенних катастроф, підготовка сил для ліквідації наслідків, участь у державному контролі з питань техногенної безпеки, соціальний захист постраждалого населення.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Історія розвитку й етапи формування системи цивільного захисту

Подорожуючи Ломбардією, громадянин Швейцарії Анрі Дюнан, 24 червня 1859 року знаходився в місті Сольферіно. У цей день тут сталася битва між франко-італійськими військами і військами австрійських окупантів. За декілька часів цієї битви були вбиті або поранені близько 40000 чоловік. Побачивши жахливу картину наслідків битви і оцінивши неможливість силам санітарних підрозділів, надати своєчасну методичну допомогу пораненим, Анрі Дюнан звернувся до людей, які жили в ближніх селах, і разом з ними взяв безпосередню участь в наданні медичної допомоги пораненим.

Після повернення в Швейцарію Анрі Дюнан написав книгу «Спогади про Сольферіно» і розіслав її політичним діячам та європейським монархам. Зміст цієї книги мав великий резонанс.

У той час в Женеві існувало добродійне товариство, президентом якого був Густав Муаньє. Він був дуже стурбований подіями в Сольферіно, і під цим враженням запропонував Дюнану зустрітися з іншими людьми й обговорити ці події. У результаті зустрічі була створена комісія з 5 чоловік, куди увійшли Муаньє, Дюнан, генерал Дюфур, доктор Лії Аппія і Теодор Монуар. 17 лютого 1863 р. цією комісією був створений «Міжнародний Комітет допомоги пораненим», який пізніше був перетворений в «Міжнародний комітет червоного хреста» (МКЧХ). Завдяки наполегливості й цілеспрямованості комісії вдалося в 1864 р. переконати швейцарський уряд зібрати міжнародну Конференцію, в якій взяли участь дванадцять країн. Реальним результатом

Конференції стало підписання «Конвенції про поліпшення долі поранених в діючих арміях».

Перша Женевська конвенція, підписана в 1864 р., поклала початок міжнародному гуманітарному праву.

У 1899 р. в Гаазі була підписана конвенція, яка розширила принципи Женевської конвенції 1864 р. відносно війни на морі.

У 1906 р. Положення конвенції були вдосконалені й доповнені.

У 1907 р. IV Гаазька конвенція визначила категорію комбатантів (воїнів, бійців, які брали участь у бойових діях), і некомбатантів (осіб, які не беруть участь в бойових діях, але забезпечують армію, до них відносяться військові артисти, інтенданти та ін.). За цією Конвенцією комбатантів і некомбатантів беруть у полон. Їм привласнюється і забезпечується статус військовополонених, вони користуються особливим положенням у полоні. Ці три конвенції були підтверджені й розширені в 1929 р.

Друга світова війна (1939-1945 рр), бойові дії якої розгорнулися на трьох континентах – в Європі, Азії, й Африці, втягнула у стан війни 61 країну з населенням 1 млрд. чоловік, тобто 75% усього населення Землі на той час.

Людські втрати в тій війні становили 50 млн чоловік. Від бойових дій і фашистського терору тільки в Європі загинуло більше 40 млн людей. Найбільші втрати понесли СРСР – більше 27 млн, Німеччина – 13 млн, Польща – 6 млн, Японія – 2,5 млн, Франція – більше 600 тис., США – 405 тис., Англія – 375 тис. чоловік.

У полоні загинуло понад 1 млн радянських воїнів. Велетенськими були і матеріальні втрати, в СРСР вони становили 2 трлн. 600 млрд карбованців.

Величезні втрати в тій війні змусили світове співтовариство замислитися над своїм майбутнім і тим, наскільки воно можливе взагалі.

24 жовтня 1945 р. була заснована Організація Об'єднаних націй (ООН) 10.12.1949 р. ООН прийняла Декларацію прав людини (Хартію прав людини), яка зобов'язала держави, що підписали її, гарантувати «кожній людині право на життя», а також «право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі й сприятливі умови праці». 12 серпня 1949 р. були прийняті чотири Женевські конвенції, в яких ООН зобов'язала держави, що ведуть війну, дотримуватись норм гуманізму і порядку їх реалізації:

1. «Про поліпшення долі поранених і хворих в діючих арміях».
2. «Про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, які потерпіли корабельну аварію у складі збройних сил на морі».

3. «Про поводження з військовополоненими».

4. «Про захист цивільного населення під час війни».

МКЧХ, як ініціатор міжнародного гуманітарного права в 1963 р., дійшов до висновку, що Женевські конференції 1949 р., зберігаючи своє значення, стали недостатніми в умовах сучасної війни. Тому комітет запропонував проекти двох додаткових Протоколів, які обговорювалися на різних рівнях протягом 10 років. У 1969 р. в Стамбулі міжнародна конференція Червоного Хреста надала МКЧХ офіційний мандат. З цього часу юристи МКЧХ отримали можливість почати підготовчу роботу, результатом якої було прийняття в липні 1977 р. в Женеві представниками 102 країн на дипломатичній конференції Додаткових Протоколів Женевських конвенцій 1949 р., які були підписані від імені СРСР у Берні в 1977 р. і ратифіковані Верховною Радою СРСР 4 серпня 1989 р. Вимоги цих Протоколів зобов'язані виконуватись:

- а) під час міжнародних збройних конфліктів (Протокол № 1);

- б) під час неміжнародних збройних конфліктів (Протокол № 2).

Починаючи з цього часу, ці тексти стали загальним надбанням, на які можна

покластися у певних обставинах і які необхідно знати як фахівцям, так і всьому цивільному населенню.

За основу в Женевських конвенціях береться принцип поваги до людської особистості й людської гідності. Конвенціями висуваються вимоги: осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях, а також осіб, не дієздатних внаслідок хвороби, поранення, взяття у полон чи внаслідок іншої причини – потрібно по-важати, надавати захист від наслідків війни, а також усім, хто потребує, надавати необхідну допомогу чи необхідний догляд. Через додаткові протоколи цей захист поширюється на кожну особу, яка постраждала через збройний конфлікт.

У випадку взяття в полон поранених, хворих чи осіб зі складу збройних сил ворога кожен з противників повинен надавати їм такий догляд, як і власним пораненим.

Жодне тіло померлого не повинно бути віддане землі, морю чи спаленню без належного попереднього впізнання та констатування смерті після, якщо це можливо, медичного огляду.

Цивільне населення згідно з цими Конвенціями повинне ставитися з повагою до поранених, хворих та осіб, навіть якщо вони належать до ворожої сторони, а також не повинне допускати актів насильства до них. Цивільним особам дозволяється підбирати й оглядати поранених і хворих без різниці між ними, через що вони не повинні зазнавати ні покарання, ні переслідувань. Навпаки, цим особам слід надавати підтримку в їхніх діях.

Окрім цього, сторони, які беруть участь у конфлікті, й комбатанти зобов'язані утримуватися від нападу на цивільне населення і цивільні об'єкти, а також вести свої воєнні операції відповідно до загальновизнаних правил та законів гуманності. Усі чотири Женевські конвенції і Додаткові Протоколи спрямовані на захист жертв війни. Але кожний з цих документів має свої повноваження і сфери застосування.

2. Історія розвитку системи цивільного захисту в Україні

Уперше можливість дезорганізації тилу з'явилася в роки світової війни 1914-1918 рр., коли в ході воєнних дій знайшла застосування бойова авіація, здатна наносити удари по населених пунктах у тилу противника. Ця обставина викликала необхідність організації захисту великих міст від ударів з повітря. Поряд з активними заходами протиповітряної оборони, здійснюваної військами, до участі в заходах, покликаних забезпечити захист населення і промислових підприємств від нападу з повітря і швидку ліквідацію наслідків авіаційних нальотів, почали залучати населення. Це привело до створення систем місцевої протиповітряної оборони, що спирається на мирне населення міст.

Місцева протиповітряна оборона (МППО) в **1918-1932 рр.** У Радянському Союзі фундамент цивільної оборони – до 1961 р. вона називалася місцевою протиповітряною обороною (МППО) – почав закладатися в перші ж роки встановлення Радянської влади. Перші заходи з МППО були здійснені в Петрограді в березні 1918 р. після першого повітряного бомбардування міста німецькою авіацією. До участі в заходах МППО в роки громадянської війни залучалися жителі ряду інших великих міст, коли виникала загроза повітряних нальотів.

Спираючи на досвід громадянської війни і зростаюче військове значення авіації, Радянський уряд, починаючи з 1925 р. видав ряд постанов, спрямованих на створення і зміцнення протиповітряної оборони країни. У 1925 р. Рада Народних Комісарів (РНК) СРСР видала постанову «Про заходи протиповітряної оборони при будівлях у 500-кілометровій прикордонній смузі». У межах цієї зони, обумовленої радіусом дій бойової авіації того

часу, пропонувалося в ході нового будівництва здійснювати відповідні інженерно-технічні заходи щодо захисту населення й об'єктів народного господарства.

У 1926 р. Рада Праці й Оборони СРСР (РПО СРСР) видала постанову, що зобов'язувала проведення заходів з протиповітряної оборони на залізницях у межах загрозової зони. Зокрема, при залізничних станціях повинні були будуватися пункти і створюватися спеціальні формування протиповітряного і протихімічного захисту.

У 1927 р. Радою Праці й Оборони була видана постанова «Про організацію повітряно-хімічної оборони території Союзу РСР». Відповідно до цієї постанови територія країни була розділена на прикордонну зону і тил. Усі міста в прикордонній зоні стали іменуватися містами-пунктами ППО. Загальне керівництво заходами з ППО було покладено на Наркомат у військових і морських справах. У тому ж році РПО СРСР доручив Наркомату у військових і морських справах створити спеціальні курси з підготовки керівних кадрів з повітряно-хімічної оборони для цивільних наркоматів. Такі курси були створені в Москві, Ленінграді, Баку, Києві й Мінську.

У затвердженому в 1928 р. Наркомом у військових і морських справах першому Положенні про протиповітряну оборону СРСР було записано, що протиповітряна оборона має своїм призначенням захист Союзу РСР від повітряних нападів з використанням для цієї мети сил і засобів, що належать як військовому, так і цивільним відомствам і відповідним суспільним оборонним організаціям. У зв'язку з такою постановкою питання виникла необхідність організації навчання населення захисту від повітряного і хімічного нападу. Виконанням цього завдання займалися головним чином Осоавіахім і Товариство Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (ССЧХ і ЧП), які охопили навчанням сотні тисяч активістів місцевої протиповітряної оборони.

Масова підготовка населення з протиповітряної оборони і протихімічного захисту дозволила створити до 1932 р. понад 3 тис. добровільних формувань МППО. Більше 3,5 мільйони чоловік було забезпечено протигазами; для укриття населення в загрозовій зоні було підготовлено кілька тисяч бомбосховищ і газосховищ. Проводилися заходи щодо світломаскування міст і створення швидкодіючої системи оповіщення населення про загрозу нападу.

Таким чином, необхідні організаційні й матеріальні передумови для створення єдиної загальнодержавної системи місцевої протиповітряної оборони в країні до 1932 р., були створені. Тим часом швидке зростання можливостей бойової авіації щодо нанесення ударів по об'єктах глибокого тилу потребувало подальшого удосконалення організації захисту населення і народного господарства.

Місцева протиповітряна оборона (МППО) в 1932-1941 рр.

4 жовтня 1932 р. Рада Народних Комісарів затвердила нове Положення про протиповітряну оборону Союзу РСР, відповідно до якого місцева протиповітряна оборона була виділена в самостійну складову частину всієї системи протиповітряної оборони Радянської держави. З цієї дати прийнято відраховувати початок існування загальносоюзної МППО, спадкоємницею якої стала Цивільна оборона СРСР.

Основними завданнями МППО були: попередження населення про загрозу нападу з повітря й оповіщення про зникнення погрози; здійснення маскування населених пунктів і об'єктів народного господарства від нападу з повітря (особливо світломаскування); ліквідація наслідків нападу з повітря, у тому числі і з застосуванням отруйних речовин; підготовка бомбосховищ і газосховищ для населення; організація першої медичної і лікарської допомоги потерпілим у результаті нападу з повітря; надання ветеринарної

допомоги постраждалим тваринам; підтримка суспільного порядку і забезпечення дотримання режиму, встановленого органами влади і МППО в загрозливих районах. Виконання всіх цих завдань передбачалося силами й засобами місцевих органів влади й об'єктів народного господарства. Цим визначалася і назва системи протиповітряної оборони.

Штаби, служби і формування МППО створювалися тільки в тих містах і на тих промислових об'єктах, які могли опинитися в радіусі дії авіації супротивника. У таких містах і на таких об'єктах заходи з протиповітряної оборони і протихімічного захисту проводилися в повному обсязі.

Організаційна структура МППО визначалася її завданнями. Оскільки вона була складовою частиною всієї системи протиповітряної оборони країни, загальне керівництво МППО здійснювалося Наркоматом у військових, і морських справах (з 1934 р. – Наркомат оборони СРСР), а в межах військових округів – їхнім командуванням.

Для вирішення завдань МППО організовувалися відповідні сили – військові частини МППО, що підкорялися командуванню військових округів, і добровільні формування МППО: у міських районах – дільничні команди, на підприємствах – об'єктові команди, при домоуправліннях групи самозахисту. Формування МППО створювалися з розрахунку: 15 чоловік від 100-300 робітників і службовців – на підприємствах і в установах і від 200-500 чоловік жителів – при домоуправліннях. Дільничні команди склалися з різних спеціальних формувань, а групи самозахисту, як правило, із шести підрозділів: медичного, аварійно-відбудовного, протипожежного захисту, охорони порядку і спостереження, дегазаційного й обслуговування об'єктів. Дільничні команди і групи самозахисту підкорялися начальнику відділення міліції.

Підготовка кадрів для МППО здійснювалася на спеціальних курсах МППО, а навчання населення – через мережу суспільних оборонних організацій.

З 1935 р. підготовка населення з протиповітряної оборони і протихімічного захисту здобуває ще більшого розмаху, зокрема були встановлені нормативи здачі на значок «Готовий до ППХО» (протиповітряної і протихімічної оборони). Підготовка населення удосконалювалася у складі добровільних формувань МППО.

Постановою ЦК ВКП(б) і РНК СРСР від 8 серпня 1935 р. підготовка населення до здачі нормативів на значок «Готовий до ППХО» і організація формувань МППО були оголошені завданнями Осоавіахіму.

З метою удосконалення форм поширення санітарно-оборонних знань і навичок були введені нормативи комплексу «Готовий до санітарної оборони» (ГСО) – для дорослих і «Будь готовий до санітарної оборони» (БГСО) для школярів. Упровадження цих нормативів покладалося на комітети Товариства Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

Важливою віхою на шляху зміцнення МППО була постанова РНК СРСР від 20 червня 1937 р. «Про місцеву (цивільну) протиповітряну оборону Москви, Ленінграда, Баку і Києва», яка намітила ряд нових заходів для посилення місцевої протиповітряної оборони в цих містах, зокрема безпосереднє керівництво МППО в цих містах було покладено на місцеві органи влади – Ради депутатів трудящих, до складу виконкомів міських Рад цих міст були введені посади заступників голів виконкомів Рад депутатів трудящих з МППО.

Незадовго до початку Великої Вітчизняної війни було завершено створення і підготовка різних служб МППО: оповіщення і зв'язки, медико-санітарної, охорони порядку і безпеки, об'єктів, транспортної, торгівлі і громадського харчування, водопостачання і каналізації, відновлення будинків, доріг і мостів, світломаскування. Служби створювалися на базі відповідних підприємств і організацій, міських органів влади; у роботі їх брало участь широке коло фахівців, які мали у своєму розпорядженні значні матеріальні й

технічні ресурси. До цього часу всі міські підприємства в загрозовій зоні були об'єктами місцевої протиповітряної оборони, на особливо важливих об'єктах були введені штатні посади заступників директорів підприємств з МППО.

Таким чином, до початку Великої Вітчизняної війни була виконана велика робота з підготовки населення і міст загрозової зони до протиповітряної оборони і протихімічного захисту. Досить сказати, що все населення цієї зони мало уявлення про способи захисту від засобів нападу з повітря, для жителів міст була накопичена велика кількість протигазів.

У зв'язку з місцевим характером діяльності органів і сил МПВО і необхідністю зосередити зусилля Наркомату оборони СРСР на підготовці Збройних Сил до війни, що наближалася до границь країни, постановою РНК СРСР від 7 жовтня 1940 р. керівництво МППО було передано Наркомату внутрішніх справ СРСР, у складі якого було створено Головне управління МППО.

Місцева протиповітряна оборона (МППО) в 1941-1945 рр.

22 червня 1941 р. усі штаби, служби й сили МППО були приведені в бойову готовність. Перші ж дні війни переконливо показали високу готовність системи МППО й одночасно розкрили в ній деякі недоліки, що швидко усувалися.

Важливу роль у мобілізації МППО на успішне вирішення завдань, що по-стали у зв'язку з нападом фашистської Німеччини на Радянський Союз, зіграла постанова РНК СРСР від 2 липня 1941 р. «Про загальну обов'язкову підготовку населення до протиповітряної оборони». Відповідно до цієї постанови всі громадяни від 16 до 60 років повинні були, опанувати необхідними знаннями з МППО. Крім того, чоловіки від 16 до 60 років і жінки від 18 до 50 років були зобов'язані входити в групи самозахисту. Виконуючи вимоги партії й уряду, Міністерство внутрішніх справ СРСР 3 липня 1941 р. затвердило Положення про групи самозахисту житлових будинків, установ і підприємств. Важливу роль в активізації МППО зіграла промова І. В. Сталіна 3 липня 1941 р., в якій вказувалося на необхідність негайно «... налагодити місцеву протиповітряну оборону».

МППО в роки війни стрімко набирала силу. Чисельність її формувань перевищила 6 млн. чоловік; дільничні формування були реорганізовані в міські військові частини МППО, число інженерно-протихімічних військових частин значно зросло.

Сили МППО успішно справилися зі своїм завданням в роки війни. Вони ліквідували наслідки більше 30 тис. нальотів фашистської авіації, запобігли в містах понад 32 тис. серйозних аварій на об'єктах народного господарства, знешкодили понад 430 тис. авіабомб і майже 2,5 млн. снарядів і мін. Зусиллями формувань і частин МППО було ліквідовано 90 тис. загорянь і пожеж. Отже, у взаємодії з частинами Збройних Сил МППО внесла в роки війни істотний вклад у справу захисту населення і народного господарства від нальотів фашистської авіації, у ряді випадків МППО брала участь у відображенні атак сухопутних частин противника на міста.

Місцева протиповітряна оборона (МППО) в 1945-1961 рр.

У післявоєнний період, спираючись на багатий досвід Великої Вітчизняної війни, МППО продовжувала удосконалюватися. Було введено в дію нове положення про місцеву протиповітряну оборону, в якому знайшов відображення весь позитивний досвід попередньої діяльності МППО. Були уточнені завдання й організаційна структура МППО.

Поява в арсеналі збройних сил США ядерної зброї і швидке нарощування її запасів змусило в 1956 р. знову переглянути організацію МППО. МППО була названа системою загальнодержавних заходів, здійснюваних з метою захисту населення від сучасних засобів ураження, створення умов, що забезпечують надійність роботи об'єктів народного господарства в умовах нападу з повітря, проведення рятувальних і невідкладних аварійно-відбудовних робіт. Хоча ядерна зброя при цьому не називалася, але основні зусилля МППО були націлені на організацію захисту саме від неї.

На МППО покладалася відповідальність за організацію підготовки населення країни до протиповітряного, протиатомного, протихімічного і противобактеріологічного захисту. Начальником МППО був Міністр внутрішніх справ СРСР. Начальниками МППО в союзних і автономних республіках були міністри внутрішніх справ, загальне керівництво проведенням заходів МППО було покладено на Ради міністрів союзних і автономних республік, а в областях, краях, містах і районах, у міністерствах і відомствах – на виконкоми Рад депутатів трудящих, міністерства і відомства.

Найбільш масовими силами МППО стали формування республіканських, крайових, обласних і районних служб МППО – загони, бригади, команди і т.д. У житлових масивах міст і селищ, як і раніше, передбачалося створення груп самозахисту. Були переглянуті способи захисту населення й об'єктів народного господарства.

Цивільна оборона СРСР у 1961-1991 рр.

Цивільна оборона (ЦО) являє собою систему загальнодержавних оборонних заходів, здійснюваних з метою захисту населення і народного господарства в надзвичайних ситуаціях (НС) мирного і воєнного часу, підвищення стійкості функціонування об'єктів народного господарства, а також проведення рятувальних та інших невідкладних робіт (РіНР) при ліквідації наслідків стихійних лих, аварій (катастроф) і у вогнищах ураження.

Для організації робіт з ліквідації наслідків стихійних, лих, аварій (катастроф), забезпечення постійної готовності органів управління і сил для ведення цих робіт, а також для здійснення контролю за розробкою і реалізацією заходів для попередження НС у мирний час створюються Державна комісія Кабінету Міністрів СРСР з НС, комісії з надзвичайних ситуацій (КНС) при радмінах союзних республік, виконкомах крайових, обласних і міських Рад народних депутатів.

Вони працюють під керівництвом відповідних радянських органів, вищестоящих КНС, а також урядових (державних) комісій, створюваних для розслідування причин і ліквідації наслідків особливо великих аварій (катастроф) або стихійних лих.

Робота КНС організується у взаємодії з органами ЦО, МВС, КДБ, військового командування й організаціями державного нагляду і контролю. При них створюється постійний робочий орган на базі штабів і служб ЦО.

Рішення КНС під час НС є обов'язковими для виконання всіма організаціями і підприємствами, розташованими на відповідній території.

У 1992 р. Радянський Союз розпався і Українська республіка стала незалежною державою. Треба було видавати свої закони.

3 лютого 1993 р. було прийнято Закон України № 2974-12 «Про цивільну оборону України», згідно з яким у країні створювалася державна система органів управління і засобів захисту населення від наслідків НС техногенного, природного й воєнного характеру.

28 жовтня 1996 р. Указом Президента України було відкрито нову сторінку в розвитку Цивільної оборони України – утворено Міністерство України з питань НС і у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

3 серпня 1998 р. постановою Кабінету Міністрів України № 1198 затверджено Положення про Єдину державну систему запобігання і реагування на НС техногенного й природного характеру (ЄДС НС), яка мала завдання щодо запобігання і реагування НС мирного часу, але без залучення цивільного населення для захисту від наслідків НС.

Термін «Цивільна оборона» сприймається як система оборонних заходів держави щодо цивільного населення у повоєнний час. Зрозуміло, що назва є застарілою, якщо йдеться про мирний час. Виходить, що система з такою назвою повинна «оборонятися» від небезпечних хімічних речовин, землетрусів, зсувів і повеней та іншого «нападу». Керівництво МНС ініціювало прийняття Закону України № 1859-15 від 24.06.2004 р. «Про правові засади цивільного захисту». Цей Закон визначає правові й організаційні засади у сфері цивільного захисту населення і територій від НС техногенного, природного й військового характеру, повноваження органів виконавчої влади та інших органів управління, порядок створення і застосування сил, їх комплектування, проходження служби, а також гарантії соціального і правового захисту особового складу органів і підрозділів цивільного захисту.

3. Терміни «Цивільна оборона» і «Цивільний захист»

Виникнення цивільної оборони, як системи, відбулося у 1931 р. З ініціативи декількох держав французький генерал медичної служби Жорж Сен-Поль заснував у Парижу «Асоціацію Женевських зон» – «зон безпеки» для створення за допомогою двосторонніх і багатосторонніх угод локальних зон безпеки у всіх країнах. Згодом Асоціація була перетворена в Міжнародну організацію цивільної оборони (International Civil Defence Organisation, ICDO). У 1972 р. ICDO одержала статус міжурядової організації.

Цивільна оборона (ЦО) у міжнародному гуманітарному праві (МГП) розглядається як комплекс мір, що приймаються в межах МГП з метою обмежити збитки і страждання, заподіяні цивільному населенню внаслідок драматичного розвитку методів і засобів ведення війни. Вона вписується в загальну систему мер обережності, які визначаються в Додатковому протоколі I 1977 р. до Женевських Конвенцій 1949 р. щодо захисту цивільного населення від наслідків війни. Уже в четвертій Женевській Конвенції про захист цивільного населення під час війни зустрічаються положення, відповідно до яких організаціям цивільної оборони та їх персоналу надається – так само, як і Червоному Хресту й Червоному Півмісяцю, – право продовжувати свою діяльність на окупованих територіях. Протокол I розвиває положення, що стосуються цивільної оборони. Він забезпечує захист, яким користуються ці організації й їхній персонал при виконанні завдань цивільної оборони, поширюючи її дію на всі ситуації міжнародного збройного конфлікту, і передбачає відмітний знак для впізнавання цивільної оборони.

Україна після розпаду СРСР для реалізації прав людини по захисту її життя і здоров'я від небезпечних наслідків надзвичайних ситуацій мирного і воєнного часу на підставі Постанови Верховної Ради України «Про Концепцію Цивільної оборони України» (1992 р.) 3 лютого 1993 р. прийняла Закон України «Про Цивільну оборону України» (із змінами протягом наступних років). Згідно ст.1 Закону, «Цивільна оборона України є державною системою органів управління, сил і засобів, що створюється для організації і забезпечення захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій

техногенного, екологічного, природного та воєнного характеру». Цивільна оборона України «створюється як складова частина загальної оборони України і державної системи попередження надзвичайних ситуацій та дій у разі їх виникнення...».

У напрямку цивільної оборони була розроблена законодавча і нормативна база, до складу якої увійшли також Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Цивільну оборону України» (1994 р.) і Закон України «Про війська Цивільної оборони України» (1999 р.).

Такий підхід відповідав чинному законодавству України. Так, у Законі України «Про оборону України» (1991 р.) із змінами до 2008 р. було визначено, що «особливий період – період функціонування органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, органів місцевого самоврядування, *органів управління у справах цивільної оборони і сил цивільної оборони*, а також галузей національної економіки, підприємств, установ та організацій, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні, або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій». Стаття 2. «Основи оборони України» цього Закону визначає, що «оборона України базується на готовності та здатності органів державної влади, усіх ланок воєнної організації України, органів місцевого самоврядування, *Цивільної оборони України*, національної економіки до переведення, при необхідності, з мирного на воєнний стан та відсічі збройній агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення і території держави до оборони».

Цивільна оборона існує в багатьох країнах світу: США, Росії, Німеччині, Великій Британії, Франції, Ізраїлю і т.д. Вона є важливою складовою діяльності воєнно-політичного блоку НАТО.

Цивільна оборона – це важлива складова загальнодержавних оборонних заходів будь-якої держави, що проводяться в мирний та воєнний часи. Вони спрямовані на вирішення трьох основних завдань: захист населення від уражаючих факторів, які викликаються стихійними лихами, техногенними аваріями (катастрофами), а також від дії сучасних засобів ураження в ході воєнних конфліктів; забезпечення стійкої роботи (живучість) економіки в надзвичайних ситуаціях; проведення рятувальних і невідкладних аварійних робіт з метою ліквідації викликаних ними наслідків.

Закінчення періоду «холодної війни» внаслідок розпаду світової системи соціалістичної співдружності не стало основою для зникнення загрози війн та побудови мирної системи співіснування в світі. Більш того, нова епоха співіснування стала менш передбачуваною, ніж це було в період протистояння двох протиборчих систем, що мали на озброєнні міцну ядерну зброю. З 1990 р. у війнах загинуло майже 4 млн. людей, 90 % з них – некомбатанти.

Разом з тим, світове співтовариство зштовхується з новими загрозами, що мають більш диверсифікований, і менше передбачуваний характер: тероризм, розповсюдження зброї масового ураження, регіональна нестабільність, фіаско державності, організована злочинність, залежність від енергетичних і продуктивних ресурсів і т.п. Ні одна з цих загроз, на відмінність від явної, масованої загрози часів «холодної війни», не має безпосередньо воєнного характеру і не піддається ліквідації суто військовими засобами. Однак, наслідком відбуття кожної із загроз може стати загибель великої кількості населення планети.

У цих умовах значимість системи цивільної оборони зростає і вимагає знаходження її в постійній готовності до дій за призначенням.

При цьому, існуючий рівень розвитку цивілізації поряд із значними можливостями (із тим або іншим успіхом) протидіяти багатьом традиційним небезпекам і загрозам природного й соціального характеру, не завжди забезпечує спроможність своєчасно й ефективно реагувати на високі темпи розвитку техногенної сфери, посилення соціальних протиріч, зростання споживання й залежності від техногенної інфраструктури, що, у свою чергу, стає причинами аварій і катастроф, найчастіше порівнянними за наслідками з природними катаклізмами й локальними війнами.

У таких умовах необхідним стало застосування системного підходу, який передбачає врахування зв'язків і взаємозв'язків явищ і процесів, вжиття дієвих заходів одночасно по низці існуючих проблемних ситуацій і проблем. Це стало однією з передумов створення в світі єдиних державних систем попередження й ліквідації надзвичайних ситуацій.

Ця тенденція притаманна також і Україні, у наслідок чого було створене Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи. У зв'язку з цим був прийнятий і Закон України **«Про правові засади цивільного захисту»** (2004 р.). Закон «визначає правові та організаційні засади у сфері цивільного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного, природного та військового характеру, повноваження органів виконавчої влади та інших органів управління, порядок створення і застосування сил, їх комплектування, проходження служби, а також гарантії соціального і правового захисту особового складу органів та підрозділів цивільного захисту». При цьому під **цивільним захистом** розуміється «система організаційних, інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних та інших заходів, які здійснюються центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підпорядкованими їм силами і засобами, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, добровільними рятувальними формуваннями, що забезпечують виконання цих заходів з метою запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій, які загрожують життю та здоров'ю людей, завдають матеріальних збитків у мирний час і в особливий період».

Одним з документів, покладених у правову основу цивільного захисту згідно статті 2 Закону, є Закон України «Про Цивільну оборону України». Таким чином, була зроблена поки ще безпідставна спроба формально «поглинути» термін «цивільна оборона», який присутній у інших законодавчих актах та світовій практиці, і замінити його на термін «цивільний захист» без висвітлення механізмів виконання завдань цивільної оборони та її особливостей.

При цьому слід відмітити, що **термін «цивільний захист» не має чіткого трактування** у практиці його використання. Цивільний захист ґрунтується на допомозі людям у здійсненні їхнього бажання бути почутими, цивільний захист виявляється тісно пов'язаним із принципами соціальної справедливості, цивільними правами й правами людини. Існує декілька моделей цивільного захисту: цивільний захист приватної особи, юридичний цивільний захист, цивільний захист за кошти.

Визначення цивільного захисту з позиції захисту від надзвичайних ситуацій використовує у своєму змісті словосполучення «...запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій... у мирний час і в особливий період». Треба відмітити, що не тільки в Законі України «Про правові засади цивільного захисту», але і в інших літературних джерелах досить часто використовується словосполучення «надзвичайні

ситуації мирного і воєнного характеру». Таке формулювання означає тільки те, що надзвичайні ситуації можуть відбуватися як у мирний час, так і в умовах ведення бойових дій, а захист населення від уражаючих факторів надзвичайних ситуацій повинний здійснюватися й у тих випадках, коли вони викликаються впливом зброї або інших засобів противника. Захист же від небезпек, безпосередньо пов'язаних із веденням воєнних дій, відповідно до світової практики, покладений на цивільну оборону.

На теперішній час триває дискусія стосовно змісту терміну «цивільний захист» та сфери його застосування. Є намагання об'єднати дві сфери діяльності в одну – у сфері захисту від наслідків надзвичайних ситуацій і в сфері цивільної оборони, – яке передбачає виникнення можливого позитивного ефекту внаслідок схожості заходів, що визначені для виконання у відповідних ситуаціях. В іншому випадку пропонується в межах визначення цивільного захисту замінити словосполучення **«надзвичайна ситуація»** на **«кризова ситуація»**, що вимагає тоді розповсюдити цивільний захист і на кризові ситуації політичного, соціального та економічного характеру, які розрізняються між собою. Є пропозиції розглядати цивільний захист, в одному випадку, як комплекс заходів, а в іншому випадку, як систему заходів.

Законодавство деяких республік СНД також використовує термінологію «цивільна оборона» і «цивільний захист».

У законі Республіки Казахстан «Про цивільний захист», наприклад, вказуються такі основні поняття: «цивільний захист» – загальнодержавний комплекс заходів, що здійснюються в мирний та воєнний час, спрямованих на забезпечення захисту населення, об'єктів господарювання і території, який включає в себе заходи Цивільної оборони, попередження і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, у тому числі ті, що викликані терористичними актами, забезпечення пожежної і промислової безпеки, формування, зберігання і використання державного матеріального резерву; «цивільна оборона» – комплекс заходів, що здійснюються в мирний та воєнний час з метою захисту населення, об'єктів господарювання і території країни від дії уражаючих (руйнуючих) факторів сучасних засобів ураження.

У федеральному законі РФ «Про цивільну оборону» наведено таке визначення: «цивільна оборона» – система заходів щодо підготовки до захисту та захисту населення, матеріальних і культурних цінностей на території Російської Федерації від небезпек, що виникають при веденні воєнних дій або в наслідок цих дій.

У понятійно-термінологічному словнику «Цивільний захист» під загальною редакцією Ю.Л. Вороб'єва наведені визначення для цивільної оборони і цивільного захисту: **«цивільний захист»** – комплекс заходів щодо підготовки до захисту та захисту населення, земельного, водного й повітряного простору, матеріальних і культурних цінностей у НС природного й техногенного характеру, а також від небезпек, що виникають при веденні воєнних дій або внаслідок цих дій; **«цивільна оборона»** – система заходів щодо підготовки до захисту та захисту населення, матеріальних і культурних цінностей на території держави від небезпек, що виникають при веденні воєнних дій або внаслідок цих дій.

На жаль, що Україна в площині законодавства зробила у 2008 р. кроки, які не можна вважати як спробу інтегруватися в міжнародні структури. Цивільна оборона, як від особливої діяльності під час війни, був замінений терміном «цивільний захист», який не має однозначного трактування в юриспруденції. Підтвердженням цьому стало внесення змін у 2008 р. у Закон «Про оборону України», у результаті чого термін «цивільна оборона», як такий, був безпідставно виключений із юридичного та практичного використання. Як наслідок – **створена правова дихотомія**: паралельно

існують два Закони України «Про Цивільну оборону України» і «Про правові засади цивільного захисту». Це є підтвердженням проблематичності існуючого законодавства, штучно створеного в 2008 р., і штучної «законності» щодо знищення військ цивільної оборони, як таких, взагалі.

Щодо використання термінів «цивільна оборона» і «цивільний захист» у міжнародному праві, зарубіжних країнах та українському законодавстві слід зробити такі висновки:

- «цивільна оборона» є визначальним терміном, який був запропонований для використання ще у XX ст., а термін «цивільний захист» є похідним у наслідок зменшення глобальної воєнної небезпеки в світі наприкінці XX ст. – початку XXI ст. і зростання кількості й складності надзвичайних ситуацій у мирний час;

- термін «цивільний захист» не має однозначного трактування в державній і світовій юриспруденції, що створює умови для розмиття його змісту;

- на початку XX ст. створена і функціонує на правах міжурядової організації (1972 р.) Міжнародна організація цивільної оборони (International Civil Defence Organisation, ICDO), до складу якої входять десятки країн світу;

- започаткована тенденція щодо знаходження підстав і умов для об'єднання «цивільної оборони» і «цивільного захисту»;

- у літературних джерелах існують різні визначення для «цивільної оборони» і «цивільного захисту», враховуючи наявність змістовної схожості;

- цивільна оборона визначалась як складова частина загальної оборони України;

- цивільна оборона, як складова оборони держави, починається, як свідчить світовий досвід, у разі збройної агресії проти України або загрози нападу на Україну;

- цивільний захист реалізується протягом всього часу існування України;

- порушена гармонізація чинного законодавства після прийняття у 2004 р. Закону України «Про правові засади цивільного захисту» та змін 2008 р.

4. Роль, місце і завдання цивільного захисту в структурі заходів щодо забезпечення життєдіяльності населення України

Відповідно до Закону України, прийнятого в лютому 1993 року, і Положення про Цивільну оборону, Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року і Додаткових Протоколів від 8 червня 1977 року громадяни України мають право на захист свого життя і здоров'я від наслідків катастроф, стихійних лих і можуть вимагати від уряду України, інших органів державної виконавчої влади гарантій щодо забезпечення його реалізації.

Держава як гарант цього права утворює систему органів управління, сил і заходів, способів і дій, об'єднаних і визначених як Цивільна оборона України.

До комплексу дій держави і суб'єктів щодо попередження надзвичайних ситуацій належать відслідковування передумов і вплив можливих подій на їх розвиток, а в разі виникнення надзвичайної ситуації збір, опрацювання, аналіз і передача у встановленому порядку інформації, підготування проектів і прийняття відповідних невідкладних рішень, термінові дії з локалізації і ліквідації надзвичайної ситуації; ослаблення й ліквідація наслідків надзвичайної ситуації; організація компенсації втрат населенню.

Для вирішення цих завдань створена Постійна урядова комісія з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій.

Для оперативного реагування на надзвичайні ситуації або їх загрозу відповідно до наказу Міністерства надзвичайних ситуацій України діє оперативна мобільна група (ОМГ).

У 1997 році почалася робота над створенням Кризового центру МНС.

Кризовий центр забезпечує вирішення питань реагування на надзвичайні ситуації техногенного, природного й інших походжень. Він є осередком і центральним елементом Урядової інформаційно-аналітичної системи з питань концентрації інформації.

Кризовий центр – це перший серйозний крок до організації інформаційно-аналітичної системи. З появою надзвичайної ситуації він стає головним штабом міністерства, що оцінює кризову ситуацію й оперативно втручається у вирішення проблеми, приймає всі ключові рішення, спрямовані на зменшення масштабів лиха, на подолання наслідків НС, насамперед - на порятунок людей, захист навколишнього середовища, зберігання матеріальних цінностей. Зараз цією системою охоплено три міністерства і відомства, які мають найбільше відношення до техногенної екологічної безпеки. Після дослідження системи до неї підключаються урядові підрозділи та інші спеціальні підрозділи. Зрештою інформаційно-аналітична система з питань надзвичайних ситуацій зростає до масштабів загальнонаціональної.

Кризовий центр забезпечує інформаційну підтримку прийняття обґрунтованих рішень членами Постійної урядової комісії з питань техногенно-екологічної безпеки (ТЕБ) і НС.

Інспекція цивільної оборони України. Для вирішення завдань у галузі запобігання виникнення надзвичайних ситуацій створюється Інспекція цивільної оборони України, на яку покладається контроль:

- за експлуатацією діючих підприємств, споруд і потенційно небезпечних об'єктів, включаючи контроль за наявністю засобів колективного й індивідуального захисту, майна цивільної оборони, систем контролю й оповіщення;
- збереженням, транспортуванням, використанням, знешкодженням і похованням сильнодіючих отруйних, радіоактивних і вибухонебезпечних речовин, а також здійснення заходів щодо запобігання їх аварійних викидів;
- дотриманням будівельних норм і правил інженерно-технічних заходів цивільної оборони, а також техногенної безпеки на хімічно, пожежо- і вибухонебезпечних об'єктах.

Положення про Інспекцію цивільної оборони України затверджується Кабінетом Міністрів України.

Цивільна оборона України - державна система органів управління, сил і засобів, що створюються для організації і забезпечення захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного й військового характерів.

Із вищесказаного випливає, що основне призначення Цивільної оборони:

- ◆ у мирний час – забезпечення надійного захисту населення й народного господарства від наслідків значних виробничих аварій, катастроф, стихійних лих і створення умов для їх швидкої ліквідації;
- ◆ воєнний час – разом із Збройними силами й іншими формуваннями та при активній участі всього населення захистити тил країни від впливу сучасних засобів ураження і забезпечити його стійку роботу.

Організаційна структура ЦЗ України визначається її призначенням, роллю і місцем у загальних оборонних заходах країни, а також системою загальнодержавного устрою, структурою органів управління.

Цивільна оборона організована за територіально-виробничим принципом на всій території держави.

Загальне керівництво ЦЗ відповідно до принципу її організації здійснює Кабінет Міністрів України, уряд Криму, центральні, місцеві органи державної виконавчої влади, адміністрації підприємств, установ і організацій, незалежно від форм власності.

У містах, районах, селищах, селах керівництво здійснюють виконкоми відповідних місцевих рад.

Начальником ЦЗ України є прем'єр-міністр України. На інших адміністративно-територіальних рівнях функції начальника ЦЗ виконують керівники відповідних органів державної виконавчої влади, голови виконкомів місцевих рад.

У міністерствах, відомствах, на підприємствах, в установах, організаціях і на об'єктах господарської діяльності (ОГД) начальником ЦЗ є керівник.

Безпосереднє керівництво виконанням завдань ЦЗ покладається на штаби цивільної оборони, спеціальні підрозділи міністерств й інших центральних органів державної виконавчої влади, що залучаються для виконання завдань із захисту населення та надання йому допомоги в надзвичайних ситуаціях, а також співробітників ЦЗ підприємств, установ й організацій, чисельний склад яких визначається відповідно до Положення про ЦЗ України.

Для проведення заходів органи управління ЦЗ на підприємствах, установах і в організаціях розробляють плани:

- розвитку й удосконалення ЦЗ;
- дії органів управління й сил ЦЗ в разі надзвичайних ситуацій.

Для надійного і стійкого керування процесами захисту населення в НС і виконання інших функцій застосовується державна система пунктів управління (ПУ):

◆ на державному рівні – захищений ПУ, обладнаний засобами зв'язку, системою життєзабезпечення з цілодобовим чергуванням, розташований поблизу місця дислокації адміністрації Президента, запасний ПУ в замській зоні (за рахунок держбюджету);

◆ рівні міністерств та інших центральних органів державної влади – запасні ПУ в замській зоні (за рахунок міністерств, відомств);

◆ обласному рівні й у Республіці Крим - по два запасні ПУ: один у місті, інший – у замській зоні. Ці пункти обладнуються засобами зв'язку й оповіщення, системами життєзабезпечення;

◆ інших адміністративних рівнях ПУ створюються за місцем дислокації органу, що здійснює керівництво ЦЗ наданому об'єкті, в одному з укриттів ОГД.

При обласних і міських радах утворені постійні комісії з питань техногенно-екологічної безпеки й надзвичайних ситуацій, які очолюють заступники голів виконкомів.

Рішення постійної комісії (ПК) є обов'язковими для всіх без винятку підприємств, установ і органів управління, розташованих на території підвідомчої ради, при якій створена ПК. Робота постійної комісії організується разом з органами МВС, СБУ, військкоматів й ін.

Постійна комісія має право:

- приймати рішення щодо проведення екстрених заходів для захисту населення;
- брати участь у підготовці висновків щодо доцільності розміщення потенційно небезпечних об'єктів, здійснювати контроль за їх діяльністю;
- залучати до роботи матеріальні, людські та інші ресурси для запобігання аварій, катастроф і ліквідації наслідків НС.

У разі виникнення НС на ПК покладаються основні завдання:

- ◆ приведення в готовність підпорядкованих органів управління, сил і засобів ЦЗ;
- ◆ оцінка обстановки й прогнозування можливих наслідків НС;

♦ прийняття екстрених заходів для життєзабезпечення населення, зниження екологічних й матеріальних збитків.

Кожна людина у випадках аварій, катастроф, стихійних лих повинна вміти захистити себе, свою родину і надати допомогу потерпілим. Необхідність цього вимагає саме життя, наша дійсність.

Науково-технічний прогрес значно збільшив можливості виробництва, але приніс із собою техногенну та екологічну небезпеки для людини і навколишнього середовища. Більшість регіонів держави підпадають під вплив небезпечних природних явищ. От чому кожний з нас повинен добре знати способи й методи збереження здоров'я і життя.

У Законі України про ЦО сказано: «ЦО України – це державна система управління, сил і засобів, які створюються для організації й забезпечення захисту населення від наслідків НС».

Громадяни України мають право на захист свого життя і здоров'я від наслідків аварій, катастроф, стихійних лих і вимагати від Уряду України, інших органів державної виконавчої влади, адміністрацій, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності й господарювання гарантій із забезпечення його реалізації.

Серед заходів захисту населення особливо важливим є оповіщення, що покладається на органи ЦЗ. З метою оповіщення населення із січня 1989 р. в Україні встановлений єдиний сигнал «Увага всім», що подається включенням сирен, гудків підприємств, гудків транспортних засобів

Почувши сигнал, населення зобов'язано включити радіо, радіотрансляційні й телевізійні приймачі, прослухати екстрене повідомлення зі штабу ЦЗ промислового об'єкта або управління з надзвичайних ситуацій і у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи обласної адміністрації.

В екстреному повідомленні, що передається протягом не менше 5 хвилин, надається інформація про НС і дії населення при ній.

Можливими видами інформації в НС мирного часу є:

- аварія на АЕС;
- аварія на ХНО (хімічно-небезпечні об'єкти);
- можливість землетрусу, повені;
- штормове попередження.

Можливими видами інформації в НС воєнного часу є:

- повітряна небезпека;
- відбій повітряної небезпеки;
- загроза хімічного зараження;
- загроза радіоактивного зараження.

Завдання ЦЗ впливають з НС мирного і воєнного часу. Завдання ЦО викладені в Законі України від 24 березня 1999 року:

- попередження виникнення НС техногенного походження і вжиття заходів, які зменшують збитки у випадку аварії, катастрофи, стихійного лиха;
- оповіщення про загрозу НС у мирний і воєнний час;
- захист населення від наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха і застосування сучасних засобів ураження;
- організація життєзабезпечення населення під час аварій, катастроф, стихійних лих у воєнний час;
- організація і проведення рятувальних та інших невідкладних робіт;
- створення систем аналізу і прогнозованого управління, оповіщення та зв'язку, спостереження й контролю для стійкого функціонування об'єктів в НС мирного і воєнного

часу;

- підготовка й перепідготовка керівного складу ЦЗ, його органів управління й сил, навчання вмінно застосувати ЗІЗ (засоби індивідуального захисту) і діям в НС.

Контрольні запитання до самостійної підготовки:

1. Історія створення в Україні єдиної державної системи цивільного захисту населення і територій.
2. Поняття про цивільний захист
3. Визначення терміну «цивільний захист»
4. Визначення терміну «цивільна оборона»
5. Відмінності між поняттями «цивільна оборона» та «цивільний захист»
6. Основні завдання цивільного захисту
7. Мета цивільного захисту
8. Напрямки зменшення ризику виникнення надзвичайних ситуацій та гарантованого рівня захисту населення і територій від їх наслідків
9. Визначення терміна «Надзвичайна ситуація».
- 10.Порядок віднесення надзвичайної події до надзвичайної ситуації.
- 11.Класифікація надзвичайних ситуацій за походженням.
- 12.Класифікація надзвичайних ситуацій за рівнями.
- 13.Критерії визначення рівня надзвичайної ситуації.
- 14.Система цивільного захисту України
- 15.Сили цивільного захисту України
- 16.Організація цивільної оборони у зарубіжних країнах

Лекцію розробив:

ст. викладач

Ю.В.Квітковський